

Kristina Kvarv Andreassen

1. Befolkningens størrelse og aldersfordeling

Befolkningens størrelse og sammensetning bestemmes av fødsler, dødsfall, inn- og utvandring. Økt innvandring har vært den viktigste endringsfaktoren de siste årene. Selv om de fleste innvandrerne er unge, går likevel utviklingen i Norge i én retning; befolkningen blir eldre.

1.1. Befolkningsutviklingen, hva kan man forvente?

Hvor mange og hvor gamle vi blir her i landet noen år fram i tid, kan vi ikke vite. SSB har imidlertid laget framskrivinger av befolkningen etter alder, basert på hvordan utviklingen har vært fram til i dag. I disse framskrivingene fortsetter utviklingen med befolkningsvekst og en stadig større andel eldre.

Variasjoner i fødselskullene og en økning i levealder var lenge de viktigste faktorene for befolkningsvekst og endringer i aldersstrukturen. Da hadde innvandring mindre betydning, men de siste fem årene, med blant annet stor arbeidsinnvandring fra nye EU-land, har nettoinnvandringen (innvandring minus utvandring) vært større enn fødselsoverskuddet (fødte minus døde). De nye innvandrerne er i gjennomsnitt yngre enn befolkningen for øvrig, men er likevel ikke mange nok til å forhindre at gjennomsnittsalderen i befolkningen øker fra år til år, da stadig flere lever til de blir stadig eldre.

Mekanismene som påvirker befolkningsveksten og aldersstrukturen, er noe

forskjellige. Dødeligheten vil i stor grad påvirke antallet gamle personer og ha stor betydning for forventet levealder. Fruktbarheten vil i første omgang ha betydning for størrelsen på fødselskullene, deretter gruppene unge og voksne, og først etter 70 år påvirke andelen eldre. De fleste innvandrerne er unge, og vil av den grunn først og fremst påvirke andelen unge voksne, dernest barn og etter hvert andelen eldre i befolkningen (Østby 2004:4). Kun 1 prosent av dem som innvandret i 2009, var over 67 år, og det samme gjaldt 2 prosent av dem som utvandret.

Befolkningens alderssammensetning vil i løpet av de neste 50 årene endres kraftig. Uavhengig av hvilke forutsetninger som legges til grunn, viser alle befolkningsframskrivinger at vi som nasjon blir eldre. Forventet levealder har økt jevnt i omtrent 200 år (SSB (2010a)).

1.2. Folketall og endringer i aldersfordeling

Per 1. januar 2010 var vi 4,86 millioner innbyggere i Norge. Ifølge middelalternativet i befolkningsframskrivingene (se tekstboks) vil folkemengden trolig passere

Om statistikkgrunlaget

Befolkningsstatistikken omfatter personer som er registrert som bosatt i landet i folkeregisteret, det vil si personer som bor her fast, eller som har til hensikt å ha sitt faste bosted i Norge i minst et halvt år, og som har gyldig oppholdstillatelse (noe alle nordiske statsborgere har).

Begreper

Befolkningsframskriving er en beregning av en framtidig befolknings størrelse og sammensetning med hensyn til kjønn, alder og bosted (kommune). Dette gjøres ved å anvende alders- og kjønnsbestemte sannsynligheter eller rater for dødsfall, inn- og utvandring og fødsler (blant kvinner 15-49 år) på befolkningen etter kjønn og alder. SSB framskriver befolkningen ved begynnelsen av kalenderåret (1. januar).

Alternativer: Det gjøres alternative forutsetninger om hver av de fire komponentene i befolkningsframskrivingene: fruktbarhet, levealder, innenlands flytting (mobilitet) og nettoinnvandring. Forutsetningene har betegnelsene L (lav), M (mellom), H (høy), K (konstant, for levealder) eller 0 (for innenlandske flyttinger og nettoinnvandring). De framskrivingsalternativene som vises her er

MMMM: mellomnivået for fruktbarhet, levealder, innenlands flytting og nettoinnvandring

LLML: lav fruktbarhet, lav levealder, middels innenlands mobilitet og lav nettoinnvandring

HHMH: høy fruktbarhet, høy levealder, middels innenlands mobilitet og høy nettoinnvandring

MMMM er hovedalternativet, mens LLML og HHMH er de alternativene som gir lavest og høyest vekst. Det er imidlertid lite sannsynlig at den faktiske utviklingen på lang sikt vil følge disse ytteralternativene for alle komponenter samtidig.

Kilde: (SSB (2010b)) Befolkningsframskrivingene.

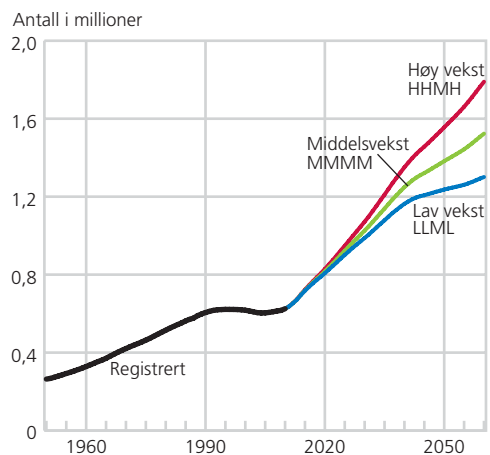
Tabell 1.1. **Befolkningssammensetning, etter alder. 2010. Antall og andel av befolkningen**

	Antall	Prosent av befolkningen
0- 9 år	602 401	12,4
10-19 år	637 356	13,1
20-29 år	612 617	12,6
30-39 år	677 461	13,9
40-49 år	700 695	14,4
50-59 år	613 814	12,6
60-69 år	503 243	10,4
70-79 år	290 590	6,0
80-89 år	184 367	3,8
90 år og eldre	35 655	0,7

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

5 millioner i 2012 og fortsette å stige de neste 50 årene, til rundt 6,9 millioner i 2060. Innvandringsoverskuddet (innvandring minus utvandring) er antatt å være høyt de nærmeste årene og forbli på et ganske høyt nivå gjennom framskrivingsperioden. Det er imidlertid stor usikkerhet

Figur 1.1. **Folkemengde 67 år og over, registrert og framskrevet. 2010**

Kilde: Befolkningsframskrivingene, Statistisk sentralbyrå.

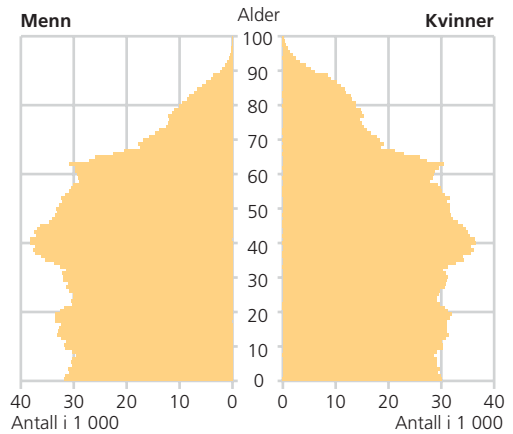
knyttet til størrelsen på nettoinnvandringen (SSB (2010c)).

Nedgang i folketallet får vi rundt 2045 bare dersom fruktbarheten faller til 1,6 barn per kvinne (fra 1,98 i 2010) og det samtidig blir liten innvandring og liten vekst i levealderen, eller at nettoinnvandringen blir null i årene framover. Det er et lite sannsynlig scenario.

Vi er i ferd med å få en betydelig eldre befolkning. På grunn av de små fødselskullene fra slutten av 1920-årene til begynnelsen av 1940-årene, som ga en nedgang i aldersklassen 0-19 år i figur 1.2, sank antall personer over 67 år fra en topp på 622 000 i 1995-1996 til 603 000 i 2004. Antall personer som er 67 år og eldre, beregnes nå til å vokse fra 625 000 i 2010 til rundt 716 000 i 2015. Økningen i antall eldre framover skyldes både antatt nedgang i dødelighet og fortsatt høy innvandring. Antall eldre vil derfor øke, med mindre vi får en dramatisk økning i dødeligheten eller en kraftig emigrasjon av eldre, begge deler lite er sannsynlig.

Det står i dag 4,8 personer i yrkesaktiv alder, 20-66 år, bak hver person i aldersgruppen 67 år og over. Dette forholdstal-

Figur 1.3. **Befolkningen, etter kjønn og alder per 1. januar 2010**

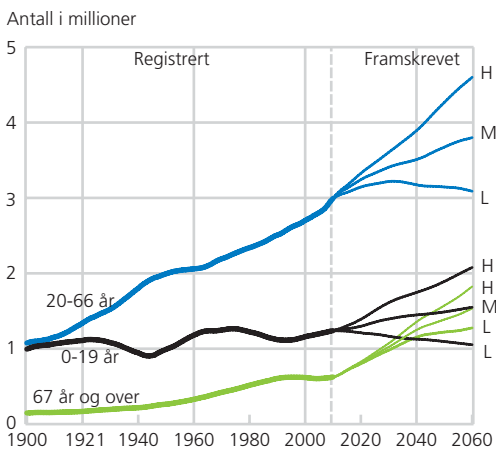
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

let, potential support ratio, er det omvendte av forsørgerbyrden for eldre, old age dependency ratio. Etter en langvarig nedgang har tallet økt fra 4,1 i begynnelsen av 1990-tallet på grunn av de små kullene fra 1920-1940-tallet og dermed lavere antall eldre. Fra 2012 vil imidlertid forholdstallet synke raskt (SSB (2010c)).

1.3. Dobling av antall personer over 67 år fram mot 2060

På lang sikt vil vi få en betydelig eldre befolkning, noe som kan leses ut at befolkningspyramiden i figur 1.3. Antall personer i alderen 67 år og eldre vil etter hvert vokse raskt, fra 624 000 i 2010 til om lag 1,5 millioner i 2060. I denne perioden vil andelen personer i denne aldersgruppen øke fra 13 prosent i 2010 til 22 prosent av hele befolkningen i 2060. Veksten er en følge både av de stadig større fødselskullene fra 1933 til 1946, økende levealder og høy innvandring. Som vi så i figur 1.2, vil antall eldre personer øke framover uansett hvilke (rimelige) forutsetninger som legges til grunn i framskrivningen (SSB (2010b)).

Figur 1.2. **Antall personer i brede aldersgrupper, registrert og framskrevet. 2010**

Kilde: Befolkningsframskrivningene, Statistisk sentralbyrå.

1.4. Forventer nedgang i innvandring

Innvandringen til Norge er fortsatt høy. I 2009 ble 65 000 personer registrert som innflyttet til Norge, 2 000 færre enn i 2008, men likevel det nest høyeste nivået noen gang. Samtidig økte tallet på registrerte utvandrede markant, med omtrent 3 000, slik at nettoinnvandringen var 39 000. De tre siste årene har nettoinnvandringen vært rekordhøy og ligget rundt 40 000, mens den i 2006 var 24 000. Nedgangen i innvandringen og økningen i utvandringen er ikke overraskende, etter at finanskrisen inntrådte høsten 2008 og etterspørselen etter arbeidskraft sank betydelig, men endringene er kanskje mindre enn ventet.

Siden polakker utgjør en så stor del av innvandringen til Norge, blir inntrykket nokså annerledes når de holdes utenfor. Da preges bildet av store variasjoner i innvandringen med bare en svak øking de siste årene (SSB (2010c)).

Innvandringen har endret seg mye over tid, og har økt spesielt sterkt de siste årene. Det er stor usikkerhet om hva nivået på innvandringen blir framover. Utviklingen på arbeidsmarkedet de siste årene har gjort denne usikkerheten enda større. Dette gjør at framskrivingen av antall innvandrere og innvandrergruppens sammensetning er svært usikker, både på kort og lang sikt. Men det beregnes at antall innvandrere i landet vil øke sterkt i årene framover, fra 420 000 i dag til mellom 0,8 og 2,0 millioner i 2060. Antall norskfødte med innvandrerforeldre vil samtidig øke fra 86 000 til mellom 270 000 og 660 000. Samlet vil disse to gruppene utgjøre mellom 1,1 og 2,6 millioner personer, eller mellom 20 og 31 prosent av folkemengden i 2060 (SSB (2010d)).

På grunn av den økende arbeidsledigheten i Norge nådde nettoinnvandringen fra EØS-området trolig en topp i 2008, og framover forventer vi at den avtar. Vi regner med at den norske arbeidsledigheten etter noen år vil synke igjen, slik at nettoinnvandringen vil avta langsommere. Etter hvert vil kanskje inntektsnivået i Norge ikke lenger være like gunstig i forhold til andre land. Vi antar at dette vil kunne føre til ytterligere nedgang i nettoinnvandringen, spesielt fra land med tilnærmet fri adgang til det norske arbeidsmarkedet, slik som land i EØS-området (SSB (2010d)).

1.5. Høyere fødselsrater blant nyankomne innvandrere

Det er en klar tendens til at innvandrere har noe høyere fruktbarhet enn andre i Norge de første årene etter innvandringen, særlig blant dem som kommer på grunn av familiegjennforening og familieetablering. I de første årene av et ekteskap er det gjennomsnittlige fødselstallet som regel høyt. Fødselsratene til innvandrere generelt er derfor avhengig av hvor mange personer som nylig har kommet til landet, hvor mange som har bodd her lenge, og fra hvilke land de kommer (SSB.no-d).

Fruktbarhetsnivået i Norge er fortsatt blant de høyeste i Europa, med 1,98 i 2010. I 2009 var det trolig bare lavere enn Irland og Island, og omtrent likt med Frankrike. I de nordiske landene, samt Frankrike, Irland og Storbritannia, har samlet fruktbarhetstall, eller SFT (se tekstboks) vært

Samlet fruktbarhetstall

Samlet fruktbarhetstall (SFT) for kvinner beskriver gjennomsnittlig antall levendefødte barn hver kvinne kommer til å føde i hele kvinnens fødedyktige periode (15-49 år), under forutsetning av at fruktbarhetsmønstret i perioden vedvarer, og at dødsfall ikke forekommer. SFT for menn er beregnet for aldersgruppen 15-54 år.

over 1,8 barn per kvinne i fruktbar alder de siste 3-4 årene. Disse landene har hatt økende fruktbarhet siden 2002. I Sverige og Frankrike, som begge har en offentlig politikk for å påvirke barnetallet, begynte fruktbarheten å øke enda tidligere. Det har etter hvert blitt svært små forskjeller mellom de fire største nordiske landene. I 2008 var SFT 2,14 i Island (høyest i Europa), 1,91 i Sverige, 1,89 i Danmark og 1,85 i Finland. Den relativt høye fruktbarheten i Norden må ses i sammenheng med gunstige familie- og velferdsordninger, som gjør det enklere for foreldre å kombinere barn og yrkesaktivitet (SSB (2010c)).

1.6. Stadig høyere forventet levealder

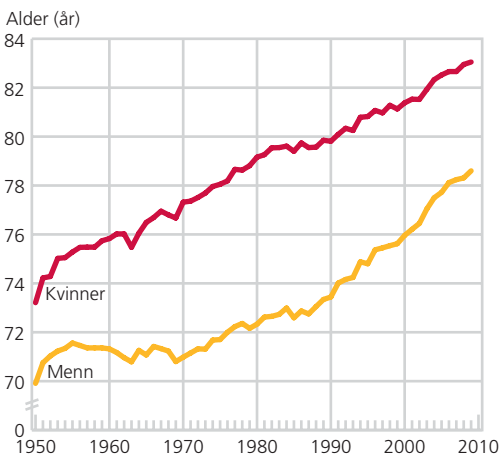
Antall døde har gått ned de siste årene, fra 44 000 i 2000 til 41 400 i 2009. Dette er omtrent som beregnet i høyalternativet (se tekstboks for forklaring) i siste befolkningsframskriving. Ved uendret kjønns- og aldersspesifikk dødelighet ville antall dødsfall ha økt fordi antall eldre i befolkningen for tiden går opp.

Forventet levealder ved fødselen har økt nesten uavbrutt i omtrent 200 år,

gjennomsnittlig med litt over 0,2 år per kalenderår. Økningen har vært særlig sterk de siste 20 årene, spesielt for menn. I 2009 økte levealderen med 0,3 år, til 78,6 år for menn og med 0,1 år, til 83,1 år for kvinner. Dette er de høyeste tallene som noen gang er registrert for Norge. Mennene er i ferd med å hente inn en del av det store forspranget kvinnene fikk på 1950-tallet, etter at forskjellen hadde vært 3-4 år fram til da. Det er nok noen grunnleggende biologiske årsaker til at menn vanligvis lever kortere enn kvinner. Men også ulikheter i atferd kan forsterke eller svekke dødelighetsforskjellene. Vi regner med at levealdersforskjellen vil avta til 3-4 år, slik det var på 1950-tallet i mange land.

Den betydelige økningen av levealderen har blant annet sammenheng med en sterk nedgang i dødeligheten av hjerte- og karsykdommer for personer 80 år og over. Årsakene til nedgangen er trolig flere: endret livsstil (færre som røyker, sunnere kosthold, mer mosjon), forebygging av sykdommer (blant annet blodtrykkssenkende medisiner) og mer effektiv behandling (blant annet raskere og mer adekvat intervensjon ved hjertesvikt og hjertesykdom).

Figur 1.4. Forventet levetid ved fødselen for menn og kvinner. 1950-2009

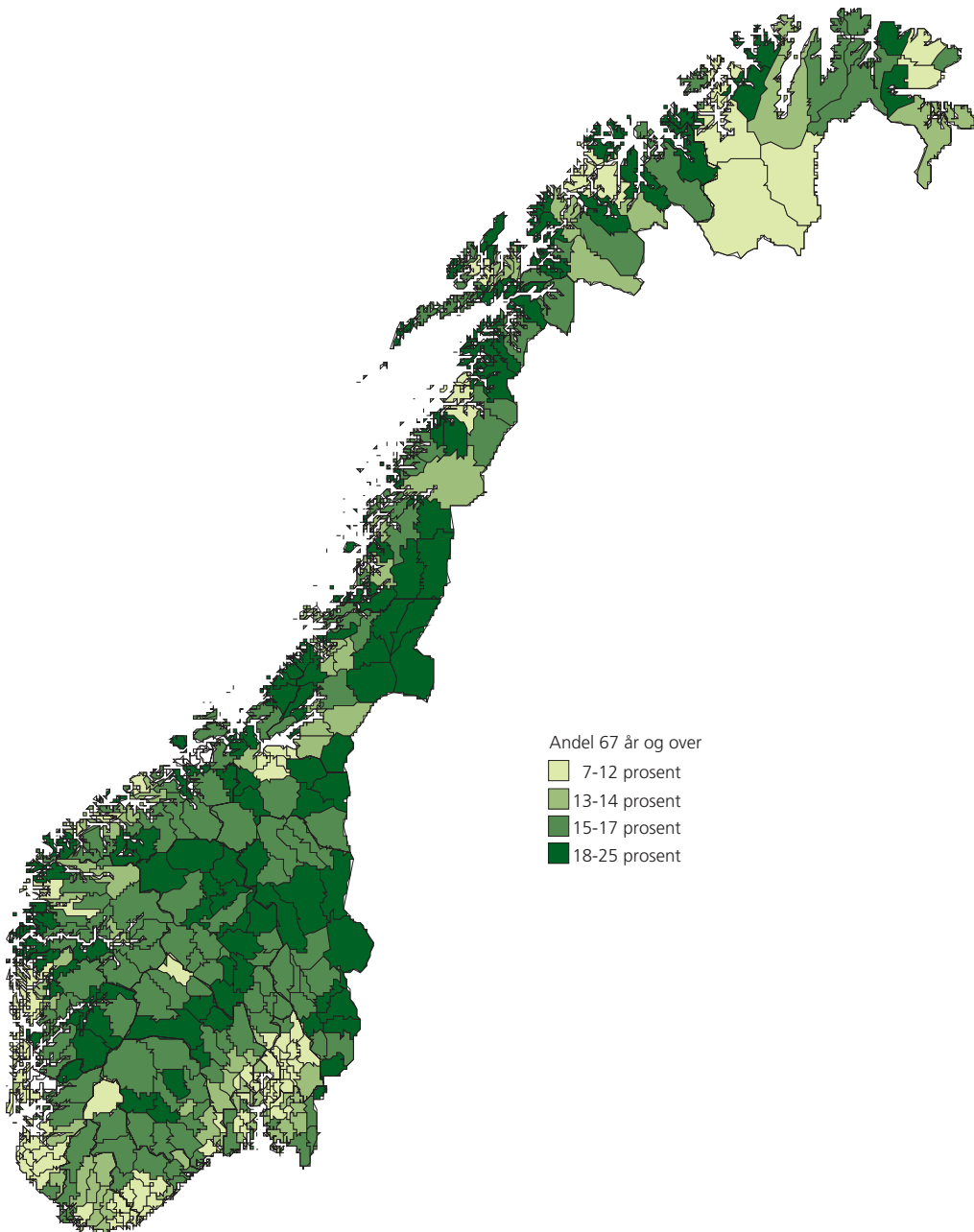
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Norge er blant de 8-10 land i verden som har lavest dødelighet. Norske kvinner kan forvente å leve omtrent like lenge som kvinner i de andre nordiske landene, men likevel betydelig kortere enn japanske kvinner som i 2008 hadde en forventet levealder på 86,1 år. Norske menn lever omtrent to år lenger enn danske og finske menn, men noe kortere enn svensker og islendinger. Islandske menn har den høyeste levealderen i verden, 80,0 år i 2008.

1.7. Utfordringer for Norge

Demografien kan vi gjøre lite med, og utfordringene for Norge ligger i å øke antallet personer som deltar i yrkeslivet,

Figur 1.5. Andel personer 67 år og over, i landets kommuner. 2010. Prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

for å få redusert de framtidige offentlige pensjonsutgiftene.

Hvor stor andel personer som er over 67 år, varierer fra kommune til kommune, men enkelte områder skiller seg ut med

å ha høye eller lave tall. Hedmark og Oppland har mange kommuner med høy andel eldre, mens det i Oslo-området og store deler av Sør-Norge knapt finnes kommuner med høye andeler i denne alderen. De største byene har stort sett en yngre befolkning enn utkantkommunene. Gjesdal i Rogaland har den laveste andelen eldre, med 7 prosent, og Ibestad i Troms har den høyeste, 25 prosent. I Finnmark utmerker Kautokeino, Karasjok og Alta seg med lav andel, og dette kan delvis forklares ut fra at sentrale samiske institusjoner som Sametinget og samisk høyskole ligger der.

Tabell 1.2. **Personer 67 år og eldre. De ti største kommunene. 2010. Absolutte tall og prosent**

	Befolkning i alt	67 år og eldre over 67 år	Andel
Oslo	586 860	59 802	10,2
Bergen	256 600	31 620	12,3
Trondheim	170 936	18 594	10,9
Stavanger	123 850	12 721	10,3
Bærum	111 213	14 514	13,1
Kristiansand	81 295	9 900	12,2
Fredrikstad	73 638	10 452	14,2
Tromsø	67 305	5 983	8,9
Sandnes	64 671	6 056	9,4
Drammen	62 566	8 355	13,4
Asker	54 623	6 482	11,9

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.3. **Personer 67 år og eldre. De ti minste kommunene. 2010. Absolutte tall og prosent**

	Befolkning i alt	67 år og eldre over 67 år	Andel
Røst	612	95	15,5
Fedje	594	120	20,2
Leka	593	135	22,8
Kvitsøy	527	112	21,3
Vevelstad	510	93	18,2
Røyrvik	495	90	18,2
Træna	489	67	13,7
Bjarkøy	482	108	22,4
Modalen	344	43	12,5
Utsira	218	32	14,7

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.4. **Personer i privathusholdninger, etter kjønn og samlivsform. 67 år og over. 2010. Prosent**

	67-79 år		80 år og eldre	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
I par, gift	72,2	52,3	60	19,8
I par, samboende	3,6	2,2	1,5	0,6
Ikke i par	24,2	45,5	38,5	79,6

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Det bidrar til å redusere utflyttingen blant de unge med samisk bakgrunn.

1.8. Mange eldre bor alene

Andelen aleneboende i privathusholdninger er høyest blant de aller eldste. Blant personer 80 år og over bor nærmere seks av ti alene, mens én av tre bor alene i aldersgruppen 67-79 år. Blant kvinner 80 år og over bor mer enn 70 prosent alene, mens dette gjelder for bare en tredjedel av mennene i samme aldersgruppe. Oslo er fylket med høyest andel eldre som bor alene, mens andelen aleneboende eldre er lavest i Akershus og Sogn og Fjordane.

Tabell 1.5. **Innvandrere, etter landbakgrunn. 67 år og over. 2010. Antall**

	67-79 år	80 år og over
I alt	17 447	5 991
Europa	11 872	4 294
Afrika	751	127
Asia med Tyrkia	3 414	628
Nord-Amerika	929	814
Sør- og Mellom-Amerika	427	96
Oseania	54	32

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

1.9. Eldre innvandrere

Per 1. januar 2010 var det i alt 23 400 bosatte innvandrere i Norge over 67 år. Mer enn to tredjedeler av disse har innvandret fra Europa, og den nest største gruppen er innvandrere fra Asia. Innvandring fra

Tabell 1.6. Ikke-nordiske innvandrere, etter innvandringsgrunn. 60 år og over. 1990-2008. Antall

	I alt	Arbeid	Familie	Flukt	Utdanning	Andre
I alt	376 625	91 254	151 325	92 006	40 203	1 837
60-79 år	6 753	401	3 474	2 533	23	322
80 år og eldre	383	.	202	99	.	81

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Europa er ikke nytt. Fra de andre kontinentene startet innvandringen fra 1970-tallet og utover.

Blant de eldste ikke-nordiske innvandrerne har familie og flukt vært hovedgrunnene for å komme til Norge. Den økende innvandringen de siste årene har særlig bestått av arbeidsinnvandrere, og disse er unge. Av alle som innvandret i 2009, var 71 prosent mellom 16 og 44 år. Det er usikkert hvor mange av disse som vil bosette seg i Norge permanent, men et jevnt tilsig av yngre innvandrere gjør at andelen eldre blant innvandrerne ikke forventes å stige noe særlig de neste årene.

Referanser

Østby, Lars (red.) (2004): Innvandrere i Norge – Hvem er de, og hvordan går det med dem? Del 1 Demografi, Notater 2004/65, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/00/02/notat_200465/notat_200465.pdf

Statistisk sentralbyrå (2010a): Befolkningsstatistikk, Døde, 7. oktober 2010. <http://www.ssb.no/dode/>

Statistisk sentralbyrå (2010b): Befolkningsframskrivingene, 7. oktober 2010. <http://www.ssb.no/folkfram/>

Statistisk sentralbyrå (2010c): Økonomiske analyser 1/2010, 7. oktober 2010. <http://www.ssb.no/emner/08/05/10/oa/201001/03okonomiskutsyn.pdf>

Statistisk sentralbyrå (2010d): Befolkningsframskrivingene, innvandring, 7. oktober 2010. <http://www.ssb.no/innfram/>